

УДК 780.8(07)

DOI <https://doi.org/10.32782/ART/2024-1-5>

МЕТОДИ РОЗВИТКУ ТЕХНІЧНИХ НАВИЧОК ГРИ НА УДАРНИХ ІНСТРУМЕНТАХ УЧНІВ-ПОЧАТКІВЦІВ ДМШ

Залюбівець Степан Миколайович

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 014 «Середня освіта (Музичне мистецтво)»
Інституту мистецтв
Рівненського державного гуманітарного університету
ORCID ID: 0009-0000-5880-3576
e-mail: step.syntora@gmail.com

Гумінська Оксана Олексіївна

кандидат педагогічних наук,
доцент Інституту мистецтв
Рівненського державного гуманітарного університету
ORCID ID: 0000-0001-9845-1958
e-mail: guminska@ukr.net

У статті розглянуто суть поняття «технічні навички» як сукупність форм рухів, прийомів гри на ударних інструментах, які дають змогу вільно, упевнено та стабільно виконувати ігрові завдання, ритмічні послідовності, музичні твори.

Систематизовано технічні навички гри на ударних інструментах учнів-початківців у чотири групи: навички готовності ігрового апарату (поставка, посадка, положення корпусу і рук відносно паличок, інструментів), слухові навички (чуття темпу, метру, ритму, навички вслухатися у власну гру, у гру іншої партії); інтелектуальні навички (концентрація уваги, розуміння та називання рухових операцій, дій, знання алгоритму (послідовності) дій, навички читання нот); виконавські навички (вільність, свобода рухів, доцільність, спритність, керованість рухами: координованість гри руками та ногами, просторова точність удару, звукова рівність); навички виконання різних прийомів гри (удар, дріб); навички копіювання (уміння повторювати за викладачем ігрові рухи, прагнення покращувати власний ударний звук, вдосконалювати стабільне та впевнене виконання).

Описано досвід навчання учнів у класі ударних інструментів. Виділено групи методів: словесні (пояснення, бесіда, розповідь); наочно-слухові (показ, спостереження, демонстрування прийомів гри на ударних інструментах викладачем); практичні (робота учнів на інструменті, вправи); аналітичні (порівняння та узагальнення, розвиток логічного мислення); емоційні (підбір асоціацій, асоціативних рядів образів, художніх вражень, ігор); інтегровані.

Запропоновано власний метод розвитку навичок читання нот із листа та розуміння нотного тексту за допомогою спеціального способу запису нот для ударної установки. Цей метод дає змогу учням-початківцям швидко записувати ритмічний матеріал, переходити та різні елементи барабанної техніки, сприймати, розпізнавати, розуміти і виконувати ритмічні послідовності на барабанній установці.

Ключові слова: *технічні навички, класифікація технічних навичок гри на ударних інструментах, методи навчання гри на ударних інструментах учнів-початківців, запис нот для ударної установки.*

METHODS OF DEVELOPING TECHNICAL SKILLS OF PLAYING PERCUSSION INSTRUMENTS FOR BEGINNERS

Stepan Zaliubivets

Rivne State University for the Humanities

Oksana Huminska

Rivne State University for the Humanities

The article considers the essence of the concept of «technical skills» as a set of forms of movements, techniques of playing percussion instruments, which allow to perform game tasks, rhythmic sequences, musical pieces freely, confidently and stably.

The technical skills of playing percussion instruments for beginners are systematised into four groups:

skills of readiness of the playing apparatus (posture, position, position of the body and hands relative to sticks, instruments), auditory skills (sense of tempo, meter, rhythm, skills of listening to one's own playing, to the playing of another party); intellectual skills (concentration of attention; understanding and naming of motor operations, actions; knowledge of the algorithm (sequence) of actions; skills of reading notes); performance skills (fluency, freedom of movement, expediency, dexterity; movement control – coordination of playing with hands and feet; spatial accuracy of the blow, sound evenness; skills of performing various playing techniques (blow, fraction); copying skills (ability to repeat playing movements after the teacher), the desire to improve one's own percussive sound, to improve stable and confident performance).

The experience of teaching students in the classroom of percussion instruments is described. The following groups of methods are distinguished: verbal methods (explanation, conversation, storytelling); visual and auditory methods (demonstration, observation, demonstration of percussion techniques by the teacher); practical methods (students' work on the instrument, exercises); analytical (comparison and generalisation, development of logical thinking); emotional (selection of associations, associative series of images, artistic impressions, games); integrated.

The authors propose their own method of developing the skills of reading music from a sheet and understanding the musical text using a special method of recording notes for a drum kit. This method allows beginner students to quickly record rhythmic material, transitions and various elements of drumming technique, perceive, recognise, understand and perform rhythmic sequences on a drum kit.

Key words: technical skills, classification of technical skills of playing percussion instruments, methods of teaching percussion instruments to beginners, writing notes for a percussion set.

Постановка проблеми. Ударні інструменти – найстародавніше сімейство з усіх музичних інструментів і найчисленніше. Вони, незважаючи на свою видиму простоту, вирізняються великою різноманітністю. Це забезпечує їх важливість у творах різних музичних жанрів, епох, стилів. Ритмічна основа, яку вони створюють у музиці, є важливим виразним елементом. Ударні інструменти здатні розвинути координацію рухів, відчуття ритму і мозкову активність.

Навчання гри на ударних інструментах сьогодні набуло неабиякої популярності в системі початкової мистецької освіти. Типова навчальна програма з навчальної дисципліни «Ударні інструменти» ставить за мету: залучення учня/учениці до музичної культури, прищеплення інтересу і любові до музики; раннє виявлення та розвиток творчого потенціалу учня/учениці; формування, розвиток та вдосконалення початкових навичок гри відповідної технічної складності на ударних інструментах; застосування засобів музичної виразності під час відтворення музичних творів; опанування навичок колективного музикування та гри в ансамблях та оркестрах ритмічних форм та стилів; вироблення мотивації до самостійного навчання шляхом залучення до пошуку, прослуховування, вивчення та виконання творів музичного мистецтва для гри на ударних інструментах (Дудник, Зінченко, 2020, с. 4).

Аналіз досліджень. Мистецтво гри на ударних інструментах представлено в науково-методичній літературі у працях Г. Бертон, С. Димченка, М. Ковалевського, В. Котоньського, Дж. Майєра, С. Макієвського, Л. Стівенса, Дж. Чапіна та ін. Питання методики навчання гри на ударних інструментах розкрито у посібниках Б. Гребя, В. Горохова, К. Купинського, В. Снегір'ова, Г. Кізанта, М. Пекарського, В. Грішина, Л. Філатова.

Новаторством вирізняються науково-методичні праці С. Макієвського, який створив перший вітчизняний посібник та методику навчання гри на ударній установці (1989–1991 рр.), адаптував рудиментальну систему навчання, класифікував західноєвропейську термінологію у вітчизняний освітній простір, створив цілісну навчально-методичну концепцію виховання музикантів-барабанщиків (Рябцев).

С. Димченко пише про класифікацію ударних інструментів, досліджує історію та розвиток методики гри на них, зупиняючись на досвіді Джима Чапіна та Фредді Ірюбера (Димченко, 2021).

Про розвиток учнів ДМШ у класі ударних інструментів пишуть Є. І. Дудник і В. Зінченко, які є авторами типової програми «Ударні інструменти», В. Конаков, що є автором сучасного підручника для учнів ДМШ, І. Рябцев, який упроваджує методику С. Макієвського у навчанні дітей та дорослих. Але питанням розвитку технічних навичок учнів-початківців приділяється незначна увага.

Мета статті – систематизувати технічні навички гри на ударних інструментах учнів-початківців, окреслити окремі методи їх розвитку в класі спеціального інструменту ДМШ.

Виклад основного матеріалу. Навички, на думку С. Гончаренка та В. Радул, є автоматизованими діями, що формуються повторенням і характеризуються високою мірою засвоєння, не потребують регулювання та контролю (Гончаренко, с. 147). У контексті нашої теми важливо визначити поняття «навички у навчанні». Про них С. Гончаренко говорить як про навчальні дії, які набувають автоматизованого характеру внаслідок багаторазового виконання (Гончаренко, 1997, с. 221).

У музичному виконавстві та педагогіці досить часто йдеться про техніку виконання, тобто «мистецтво виконання», «майстерність виконання».

Техніка у словниках трактується як сукупність прийомів, навичок, що застосовуються у певній діяльності, певному ремеслі, мистецтві (Русанівський, 2010).

М. Давидов виділяє у техніці спортивно-притосовний аспект – це фізичні слухо-моторні навички, уміння, форми рухів, прийоми, що сприяють доцільності, спритності, координованості музично-ігрових рухів (Давидов, 2004, с. 153).

Типова програма з навчальної дисципліни «Ударні інструменти» елементарного підрівня початкової мистецької освіти рекомендує спрямовувати розвиток технічних навичок учнів за такими напрямками: формування та розвиток виконавського апарату (загальна постава учня/учениці), розуміння залежності якісного звуковидобування від правильної постави апарату; розміщення пальців на паличці в «замку» та положення рук щодо інструменту, робота над корпусом під час гри на звуковисотних інструментах (ксилофон, вібрафон, маримба), робота над артикуляцією за допомогою вправ; формування самоконтролю над м'язовими відчуттями, формування уявлень про якісний звук під час гри на ударних інструментах із визначеною висотою звука (ксилофон, вібрафон, дзвіночки, маримба) та з невизначеною висотою звучання (барабанах); відпрацювання ігрових рухів, розвиток координації рухів, розміщення пальців на паличці, якісного звуковидобування, чіткого звуку (як на мембранних, так і на звуковисотних ударних інструментах); розвиток навичок читання нот із листа – практичне використання знань, вмінь і навичок із музичної грамоти, формування вміння точно відтворювати на інструментах нотний текст, штрихи, динаміку; розвиток уміння підбирати стиль та ритм на слух; опанування навичок сольного виконавства та навичок гри в ансамблях та оркестрах (Дудник, Зінченко, 2020, с. 4–5).

Водночас Типова програма вказує на реалізацію вчителем та учнем/ученицею низки завдань «у психомоторній сфері – формування здатності учня/учениці до концентрації уваги; оволодіння ключовими навичками гри на ударних інструментах із вільною поставою, якісним звуком та чистою інтонацією за допомогою усвідомлення зв'язку правильно сформованих ігрових рухів і якісного звуковидобування; формування вміння повторювати за викладачем ігрові рухи (навички копіювання), покращувати власний ударний звук, удосконалювати навички для стабільного та впевненого виконання» (Дудник, Зінченко, 2020, с. 6).

Є. Дудник та В. Зінченко пропонують використовувати такі методи навчання: мовний (пояснення, бесіда, розповідь); наочно-слуховий (показ, спостереження, демонстрування прийомів гри на ударних інструментах викладачем); практичний (робота учнів на інструменті, вправи); аналітичний (порівняння та узагальнення, розвиток логіч-

ного мислення); емоційний (підбір асоціацій, асоціативних рядів образів, художніх вражень, ігор); інтегрований (Дудник, Зінченко, 2020, с. 6–7).

Для результативного проведення занять із навчальної дисципліни «Ударні інструменти» програмою рекомендується використання обов'язкових базових інструментів (мінімальний набір): малий барабан, ксилофон, ударна установка, великий барабан, трикутник, оркестрові тарілки. Учитель також може використати розширений набір ударних інструментів: малий барабан, ксилофон, дзвіночки, фіпса (тренажер), ударна установка, набір оркестрової перкусії (шейкер, тамбурін, ковбел, вудблок, шекерере, вібротон, клавіс, концертні томи та ін.), конги, бонги, джамби, набір маршових барабанів (малі барабани, томи, великі барабани, тарілки) (Дудник, Зінченко, 2020, с. 7).

У Типовій програмі наголошується на розвитку навичок учнів у класі ударних інструментів за роками навчання. Метою першого року навчання є ознайомлення з інструментами (базового рівня) класики: малий барабан, ксилофон, оркестрові інструменти, перкусія (за наявності); естрадні – малий барабан, ударна установка, перкусія (за наявності) (Дудник, Зінченко, 2020, с. 11). У кінці першого класу учні повинні продемонструвати правильне тримання паличок, правильну поставу, початкові навички гри основним способом звукоутворення – ударом (на малому барабані, на ксилофоні, на ударній установці), відтворення елементарних ритмів, ритмічних вправ із цілими, половинними, чвертними, восьмими, шістнадцятими тривалостями; читання елементарних вправ із листа; навички гри з акомпанементом; навички читання нот для ударної установки; навички виконання ритмів кожною рукою окремо та по черзі (Дудник, Зінченко, 2020, с. 14).

Метою другого року навчання, згідно з Типовою програмою, є робота над постановкою рук, тулуба, ніг під час гри на малому барабані, ксилофоні; робота над технікою гри, розвитком рухливості; гра вправ, застосування простих рудиментів (ролів, парадідлів) під час гри на установці; вивчення динамічних відтінків та їх позначень, видів ритмічного поділу (септолі, секстолі, октолі), штрихів (тремоло, staccato, legato); ознайомлення з музичними жанрами «марш», «вальс», «полька»; використання різноманітних форм музикування (Дудник, Зінченко, 2020, с. 14).

У кінці другого року навчання учні демонструють правильну постановку рук, тулуба, ніг під час гри на малому барабані; навички виконання різних видів ритмічного поділу (секстолі, септолі, октолі); навички виконання вправи (двійки, парадідли, рудименти); навички гри різними динамічними відтінками (forte, piano, mezzo-forte, crescendo, diminuendo), у розмірах 3/8, 6/8, із пунктирним ритмом, синкопою, базовими «мар-

шовими» прийомами; навички традиційної асиметричної постановки рук на малому барабані; навички читання з листа; навички гри на ударній установці окремо кожною рукою; навички гри основних ритмів та вправ по черговою руками; навички гри вправ із долученням великого барабану, хету на 2 та 4 долю та вправ різного характеру під метроном; навички гри простих рудиментів (ролів, парадідлів) під час гри на установці; навички гри твори в супроводі фонограми «мінус» у різних музичних стилях (rock, disco), музичних жанрах «марш», «вальс», «полька» (Дудник, Зінченко, 2020, с. 18–19).

Типова програма третього року навчання визначає таку мету: робота над симетричною постановкою рук на малому барабані; удосконалення постановки рук, тулуба, ніг на ксилофоні; ознайомлення з постановкою рук на інструментах чотирма паличками (маримба, вібрафон), удосконалення посадки за ударною установкою; продовження роботи над виконавською технікою (відповідно до рівня складності поточного етапу навчання); розбір «техніки Меллера» (Sanford A. Moeller); вивчення різних варіантів аплікатури; робота над відчуттям метроритму; використання рудиментів; ознайомлення з інструментами (бонго, бубон, гуїро, дарбука, дерев'яна коробочка, дзвіночки, кабаца, камесо, ковбели, конг, кастаньети, маракаси, пандейра, табла, тамбурин, трикутник, тріскачка, чокало, шейкери та ін.); вивчення прийомів гри на них, а також на малому барабані («дріб» на piano та forte), оркестрових інструментах (на оркестрових тарілках, на дзвіночках тощо), латиноамериканських інструментах – перкусії (прийоми гри руками (конги, бонги); прийом звуковидобування на клавесі; гра восьмих та шістнадцятих на шейкері тощо) (Дудник, Зінченко, 2020, с. 19–20).

У кінці третього року навчання учні-ударники повинні продемонструвати навички гри різними постановками рук на інструменті; навички гри з використанням видів ритмічного поділу (тріолей, шістнадцятих, квінтелей та секстолей) на малому барабані, починаючи вправи з різних рук; навички гри рудиментів правильною аплікатурою; навички гри ритмічних вправ із синкопованим та пунктирним ритмами; навички гри дробом, «техніку Меллера» (Sanford A. Moeller) (прийом «рух батога»); навички гри у розмірах 9/8, 12/8, 5/8, поліметрію 3x2, 2x3; навички гри зі змінами темпів та змінною опірністю рук (ліва права), з акцентами на сильну долю (восьмі, тріолі, шістнадцяті, квінтолі, секстолі, синкопи); навички «маршової техніки рук» під час застосування гри на маршових барабанах; навички гри двійок (положення рук пальців передпліччя); навички гри традиційною (асиметричною) постановкою рук прийомами дідли, флейми; навички збалансованої гри рук та

ніг на ударній установці; навички гри латиноамериканської музики, стиль Samba, джазовий стиль Swing; навички гри правої ноги (великий барабан) та лівої (хет); навички гри соло та в супроводі фонограми «мінус», навички гри на перкусії (за наявності) (Дудник, Зінченко, 2020, с. 23–24).

У практиці нашої роботи на уроках ударних інструментів Гоцанської школи мистецтв (м. Гоца Рівненської області) накопичений чималий досвід розвитку технічних навичок учнів-початківців. Так, ми звертаємо увагу на розвиток навичок читання нот із листа, розуміння нотного тексту. Для цього ми винайшли власний спосіб запису нот для ударної установки. Такий спосіб запису нот для ударної установки з'явився не одномоментно, а напрацьовувався багаторічним досвідом.

На початковому етапі навчання учнів у класі ударних інструментів є потреба у зрозумілішому і доступнішому способі позначення звуків. І наш спосіб запису нот виник як аналог стандартної системи нотного запису для ударної установки. Наш запис є спрощенням стандартної системи запису для більш швидкого розуміння учнями та для покращення навичок читки нот із листа.

Якщо для стандартної системи запису нот для інструментів із визначеною висотою звуків використовується 5-лінійний нотоносець (ця система підходить для абсолютної більшості музичних інструментів, різних ключів (скрипковий, басовий, баритоновий тощо)), то для інструментів із невизначеною висотою звуків, тобто барабанів, шумових інструментів та іншої перкусії, достатньо однієї лінійки для кожного інструменту (рис. 1).

Рис. 1. Приклад запису партитури для інструментів із невизначеною висотою звуків

На однолінійному нотному стані пишуться виключно ритмічні послідовності і побудови. Позначенням для даних інструментів, а саме різних видів барабанів, слугують стандартні овальні зображення нот.

Для інших шумових інструментів позначеннями слугують різні символи. Наприклад, звуки тарілок позначаються так (рис. 2).

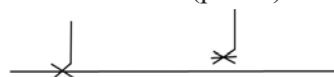

Рис. 2. Приклад запису партитури для тарілок

Запис партитури для ударної установки здійснюється на п'ятилінійному нотному стані. І кожен інструмент, що входить до її складу, має власне позначення. Перелік усіх інструментів матиме такий вигляд (рис. 3).

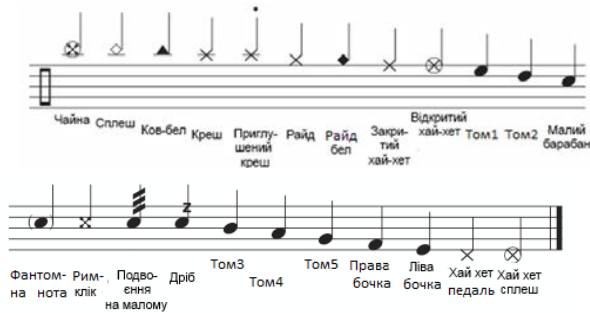

Рис. 3. Приклад запису партитури для ударної установки

Зазвичай у музичних школах використовується мінімальний набір інструментів ударної установки, а саме: хай-хет, бас бочка, малий барабан, креш, райд, том 1, том 2, том 3. Їх позначення мають такий вигляд.

Розвиток сучасних жанрів музики вплинув на особливості komponування ударної установки. І ми у своїй практиці використовуємо барабанну установку з відсутністю барабана «Том 2». У такому разі Райд ставиться ближче, на місце барабана «Том 2», що допомагає учням-початківцям із більшою легкістю змінювати положення рук (Ride – Нет).

Відомо що основними інструментами в ударній установці є бас бочка, малий барабан та хет. Тому на перших заняттях з учнями-початківцями ми використовуємо тільки малий барабан, відпрацьовуємо на ньому правильну постановку рук, посадку за інструментом та удари. Поступово вводимо ритмічні вправи для малого барабана: чотири тактові послідовності з остинатним ритмом. На таких послідовностях ознайомлюємо учнів-початківців із записом ритму на одній лінійці (рис. 4).

Рис. 4. Приклад запису ритмічної вправи для малого барабана

Поступово включаємо у музично-виконавський процес хет. Тоді учні відпрацьовують не лише вправи на хеті чи малому барабані, а й переходи від одного до іншого інструменту. Це

розвиває координацію рухів та слугує чинником запам'ятовування учнями аплікатурних нюансів. При цьому вдосконалюється і навичка читання нотного тексту: для запису ми додаємо ще одну лінійку для ритму хета (рис. 5).

Рис. 5. Приклад запису ритмічної вправи для малого барабана і хету

На наступних заняттях учні опановують гру на великому барабані та його поєднання з малим барабаном і хетом. Це поєднання допомагає учням відпрацювати безліч ритмічних побудов у різних розмірах і жанрах музики. Для запису партитури для трьох інструментів додаємо ще одну лінійку для великого барабану, яка розміщується нижче попередніх (рис. 6).

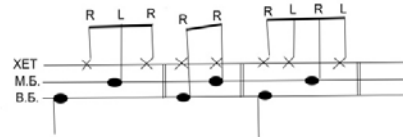

Рис. 6. Приклад запису ритму для великого, малого барабанів, хету

Учні-початківці, граючи за подібними партитурами, також слідкують за позначеннями аплікатури. І для швидшого розуміння та кращої навички читання таких графічних зображень ми використовуємо позначення R – права рука, L – ліва рука (західний стандарт).

Зазвичай у другому півріччі навчання учні-початківці починають ознайомлюватися з різними переходами між ритмічними темами, що ускладнює аплікатурні навички, навички звуковидобування, навички читання нотного тексту.

Поступово задіюємо інші інструменти: Том 1, Том 3 (бас том), які різняться за висотою звучання, тарілки (Cresh і Ride).

Відповідно, змінюється вигляд партитури: ритми для Том 1, Том 3 записуються на міжлінійками, а позначення звуків тарілок записуються традиційно, як у стандартних записах для ударних інструментів (рис. 7).

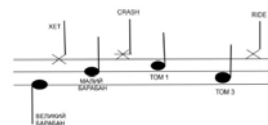

Рис. 7. Приклад позначення звуків інструментів ударної установки для учнів-початківців

Розроблена нами схема запису дає змогу на будь-якому аркуші паперу швидко записувати ритмічний матеріал, переходи та різні елементи барабанної техніки (окремі такти, вправи, послідовності, твори). А учням-початківцям – швидше сприймати, розпізнавати, розуміти ноти для інструментів барабанної установки. Робота з таким нотним записом стимулює не лише розвиток навичок читання з листа, а й технічних навичок.

Висновки. Таким чином, поняття «технічні навички» ми будемо трактувати як сукупність форм рухів, прийомів гри на ударних інструментах, які дають змогу учневі/учениці вільно, упевнено та стабільно виконувати ігрові завдання, ритмічні послідовності, музичні твори.

Систематизація технічних навичок гри на ударних інструментах учнів-початківців дала нам змогу об'єднати їх у групи: навички готовності ігрового апарату (поставка, посадка, положення корпусу і рук відносно паличок, інструментів), слухові навички (чуття темпу, метру, ритму, навички вслухатися у власну гру, у гру іншої партії); інтелектуальні навички (концентрація уваги, розуміння та називання рухових операцій, дій, знання алгоритму (послідовності) дій, навички читання нот); виконавські навички (вільність, свобода рухів, доцільність, спритність, керуваність рухами – координуваність

гри руками та ногами, просторова точність удару, звукова рівність, навички виконання різних прийомів гри (удар, дріб); навички копіювання (уміння повторювати за викладачем ігрові рухи), прагнення покращувати власний ударний звук, удосконалювати стабільне та впевнене виконання.

У методиці гри на ударних інструментах описано певний досвід навчання, у якому можна виділити такі методи: словесні (пояснення, бесіда, розповідь); наочно-слухові (показ, спостереження, демонстрування прийомів гри на ударних інструментах викладачем); практичні (робота учнів на інструменті, вправи); аналітичні (порівняння та узагальнення, розвиток логічного мислення); емоційні (підбір асоціацій, асоціативних рядів образів, художніх вражень, ігор); інтегровані (Є. Дудник, В. Зінченко).

Ми пропонуємо власний метод розвитку навичок читання нот із листа та розуміння нотного тексту за допомогою спеціального способу запису нот для ударної установки, який дає змогу учням-початківцям швидко записувати ритмічний матеріал, переходи та різні елементи барабанної техніки, сприймати, розпізнавати, розуміти і виконувати ритмічні послідовності на барабанній установці.

Перспективу подальших досліджень убачаємо у розробленні комплексної методики навчання учнів-початківців гри на ударних інструментах.

Література:

Типова навчальна програма з навчальної дисципліни «Ударні інструменти» елементарного підрівня початкової мистецької освіти. (2020) / уклад. Є.І. Дудник, В.М. Зінченко. Київ. https://www.dnmczkmo.org.ua/wp-content/uploads/2020/02/tnp_udarni-instrumenty.pdf.

Рябцев І. (2023). Навчання гри на барабанах за методикою С.О. Макієвського. Студія Paratriplet. Уроки гри на барабанах. <https://paratriplet.pro/methodology/>.

Димченко С.С. (2021). Історія та розвиток методик гри на ударних інструментах. Історія становлення та перспективи розвитку духової музики в контексті національної культури України та зарубіжжя. 13. 150–154.

Соціолого-педагогічний словник (2004) / уклад. С.У. Гончаренко та ін. ; за ред. В.В. Радула. Київ: ЕксОб.

Гончаренко С.У. (1997). Педагогічний словник. Київ: Либідь.

Словник української мови у 20-ти томах (2010). / гол. наук. редак. В.М. Русанівський. Київ: Наук. думка. <https://slovaronline.com/browse/37269679-ea86-3e60-b205-4aae8b3f4d18/%D1%82%D0%B5%D1%85%D0%BD%D1%96%D0%BA%D0%B0>.

Давидов М.А. (2004). Теоретичні основи формування виконавської майстерності баяніста: підручник. Київ: Муз. Україна.

References:

Typova navchalna prohrama z navchalnoi dystsypliny «Udarni instrumenty» elementarnoho pidrivnia pochatkovoï mystetskoï osvity [Model curriculum for the discipline «Percussion instruments» of the elementary sub-level of primary art education]. (2020). Uklad. Ye.I. Dudnyk, V.M. Zinchenko. Kyiv. 32 s. Retrieved from https://www.dnmczkmo.org.ua/wp-content/uploads/2020/02/tnp_udarni-instrumenty.pdf [in Ukrainian].

Riabtsev I. (2023). Navchannia hri na barabanakh za metodykoiu S. O. Makievs'koho. [Learning to play the drums according to the method of S. O. Makievsky]. Studiiia Paratriplet. Uroky hry na barabanakh. Retrieved from <https://paratriplet.pro/methodology/> [in Ukrainian].

Dymchenko S.S. (2021). Istoriia ta rozvytok metodyk hry na udamykh instrumentakh. [History and development of percussion techniques]. *Istoriia stanovlennia ta perspektyvy rozvytku dukhovoi muzyky v konteksti natsionalnoi kultury Ukrainy ta zarubizhzhia*: zb. nauk. prats. Vypusk 13 / Uporiad. S.D. Tsiuliupa. Rivne: Volynski oberehy. 150–154 [in Ukrainian].

Sotsiolo-ho-pedahohichnyi slovnyk. [Sociological and pedagogical dictionary]. (2004) / uklad. S.U. Honcharenko, V.V. Radul ta in. ; za red. V.V. Radula. Kyiv : EksOb [in Ukrainian].

Honcharenko S.U. (1997). *Pedahohichnyi slovnyk*. [Pedagogical dictionary]. Kyiv: Lybid. [in Ukrainian].

Slovnyk ukraïnskoï movy u 20-ty tomakh. [Dictionary of the Ukrainian language in 20 volumes]. (2010). / hol. nauk. redak. V.M. Rusanivskyi. Kyiv: Nauk. dumka. Retrieved from <https://slovaronline.com/browse/37269679-ea86-3e60-b205-4aae8b3f4d18/%D1%82%D0%B5%D1%85%D0%BD%D1%96%D0%BA%D0%B0> [in Ukrainian].

Davydov M.A. (2004). *Teoretychni osnovy formuvannia vykonavskoi maïsternosti baiianista* [Theoretical bases of forming the performing skills of an accordionist]: pidruchnyk dlia vyshch. i serednikh muz. navch. zakladiv Kyiv: Muz. Ukraina [in Ukrainian].